

IFS Info 6/1999

Roald Berg

**Den svenske generalguvernörtiden
i Norge, 1814-1829**

Innhold

Om forfatteren	4
Innledning	5
Maktpolitisk ramme og politisk-semantisk innhold	5
Embetsstandsstat og øvrighetsstat	6
"Generalguvernørene"	6
Et sivil regime og dets fall 1814-1818	8
Militær tilpasning til Sveriges behov	9
Undergravingen av det militære "generalguvernørstyret"	12
Avslutning	13
Summary	15
Noter	15

Om forfatteren

Roald Berg er dr. art. og førsteamanuensis ved Høgskolen i Stavanger. Han har tidligere utgitt blant annet bind 2 i Norsk utenrikspolitikk historie, *Norge på egen hånd, 1905-1920*, Universitetsforlaget 1995.

Berg er for tiden tilknyttet prosjektet Norsk forsvarshistorie. Han arbeider med bind 2 som omhandler unionstiden med Sverige, 1814-1905.

Innledning

Perioden mellom 1814 og 1884 er i norsk historieforskning kjent under betegnelsen "embetsmannsstaten". Begrepet ble i 1963 presisert av Jens Arup Seip til et "kolonist-styre" av "de tusen akademiske familier" som i 1814 rev seg løs fra moderlandet Danmark "og tok ... styret over de innfødte".¹ Embetsmannsstatsbegrepet har siden hatt en dominerende plass i forskningen om 1800-tallets politiske historie før parlamentarismen.²

Selv om forenklede modeller og begreper er nødvendige analyseredskaper for å gripe kompliserte sammenhenger og strukturer, kan de også sperre for innsikter. De kan være tyranniske, som Seip ville ha sagt.

Embetsmannsstatsbegrepet styrer oppmerksomheten mot Eidsvoll og embetsstanden, men tvinger samtidig tanken bort fra det internasjonale utgangspunkt for 1814, Napoleonskrigene og krigen mot Sverige. Det selvstendig Norges første politiske erfaring var krig og deretter en påtvunget union med seierherren i denne krigen. Kongens representant i Norge i femten år, fra 1814 til 1829, var en svensk innehaver av det norske stattholderembetet. Fra svensk synsvinkel var Norge i denne perioden underlagt et kolonistyre, ikke et koloniststyre av embetsmenn av innvandrede danske familier. Landets embetsstand styrte Norge. Men de var selv underlagt fremmed styre - etter 1814, som før.

Hensikten med denne artikkelen er å søke kartlagt de svenske stattholderenes embetsplikter og embetsutførelse i årene mellom 1814 og 1829 og derved problematisere det innarbeidede embetsmannsstatsbegrepet. En alternativ metafor vil bli lansert for å sammenfatte statsadministrasjon og maktforhold i perioden mellom 1814 og 1829, nemlig "den svenske generalguvernörtiden". Det var en periode som kan sammenfattes som et svensk militært styre, dets vekst og så dets fall, først på det sivile statsstyres felt, dernest på det militære.

Maktpolitisk ramme og politisk-semantic innhold

Så vel den militære som den sivile statsadministrasjon i 1820-årene utfoldet seg innenfor en maktpolitisk ramme som tidligere forskning har tendert til å undervurdere. Unionen var påtvunget etter en krig som ble avsluttet med våpenhvile. I årene etterpå økte den svenske militære overlegenheten over Norge. Arméminister Peter Motzfeldt noterte i 1820: "[N]aar Naboen vil bruge Magt, da bukke vi under."³

Denne maktpolitiske realitet var utgangspunktet også for de forhandlinger som i 1814 fulgte etter våpenhvileavtalen i Moss. Avtalens innhold og forhandlingenes tema var hvordan Kieltraktatens bud skulle implementeres: hvordan Norge skulle tvinges inn i unionen med Sverige. Den svenske forhandlingsdelegasjonens leder bar en tittel som vitner om den maktpolitiske ramme rundt unionsinngåelsen. I spissen for forhandlingene mellom Stortinget og de svenske kommissærer høsten 1814 stod nemlig han som allerede etter Kieltraktaten hadde blitt utnevnt til "generalguvernör" over Norge, greve Hans von Essen. Han hadde fått denne og ingen annen tittel fordi den hadde et spesifikt politisk-semantic innhold i svensk statskikk.

I den svenske konstitusjon av 1809 fantes både et stattholderembete og et "generalguvernör"-embete, skjønt begge de to embetene var levninger fra eldre stormaktstider. Bare ett stattholderembete var besatt, nemlig "överståthållaren" i Stockholm, som i embetsmyndighet svarte til de forskjellige "läns" "landshövdingar", slik disse var listet opp i regjeringsformen av 1634. "Landshövdingarna" var statens representanter i rikets administrative grunneheter, og således ledd i statens innenrikske administrasjon.⁴

"Generalguvernörerna" var i svensk forvaltning kongens bestyrer i utsatte grenselandskap og erobrede land. De hadde da også som regel større myndighetsområde, særlig militært, enn "landshövdingarna".⁵ Utnevnelsen av en "generalguvernör" over Norge våren 1814 indikerer altså at Norge skulle betraktes og

behandles som en svensk koloni.

Men det betydde ikke nødvendigvis at Sveriges myndigheter hadde noe ønske om å føre detaljkontroll med befolkningen i denne kolonien. Den stedlige embetsstand måtte gjerne fortsette sine funksjoner som indre ordensmakt - som de hadde gjort i den danske tiden. "Generalguvernören" kunne nyttiggjøre seg av en innenlandsk ordensmyndighet så lenge denne aksepterte den maktpolitiske rammen.

Embetsstandsstat og øvrighetsstat

Den nye svenske kolonien skulle ledes av et lokalt aristokrati, "et embedsadelssvelde".⁶

Seips embetsmannsstatsbegrep betegner både et politisk regime og den styrende stand i Norge.⁷ Embetsmannsstatsbegrepet er åpenbart treffende for 1800-tallet i den betydning at *embetsstanden* var den styrende stand i et skarpt standsoppdelt samfunn, et samfunn som med Francis Sejersteds formulering helt til slutten av 1800-tallet hadde preg av å være "øvrighetsstat".⁸ Embetsmennene var "øvrigheten" enten de var prester, sorenskrivere eller offiserer. Disse tre gruppene var, som Narve Fulsås har formulert det, "kjernegruppene i den herskende embetsstanden".⁹ "[H]ovudkjelda" for deres kulturelle legitimitet og politiske makt var universitetet, fortsetter Fulsås.¹⁰ Vi må imidlertid legge til: Også de militære utdanningsinstitusjonene var kilder til denne dannelsesbaserte makt. Det militære element i embetsstandens øvrighetsstat - makt- og tvangselementet - har vært like neglisjert i forskningen som den maktpolitiske ramme rundt norsk politikk i årene etter 1814. Den styrende stand i Norge som i Europa for øvrig bestod både av et sivilt og et militært embetsverk, helt integrert i hverandre og helt avhengig av hverandre.

Krigsskolen utdannet den ekspertise som beskyttet den sosiale orden. Det var dens første oppgave i Wiensystemets epoke av restaurasjon og stabiliseringsbestrebelse etter Napoleonskrigene. Dessuten var Krigsskolen ved siden av universitetet landets høyeste utdannings- og forskerformidlingsinstitusjon. "Et "moderne"

liberalt samfunn på begynnelsen av 1800-tallet var", sier Sejersted, "utenkelig uten et eget universitet".¹¹ Men til langt ut på 1800-tallet var forsvaret landets viktigste utdanningsinstitusjon på de områdene av teknisk modernisering som er Rune Slagstads hovedansvar i framstillingen om nasjonens strategier (NTH ble som kjent ikke grunnlagt før i 1910). Også indirekte stod Krigsskolen og Den militære høyskole sentralt i landets kunnskaps- og kompetanseproduksjon. Den intellektuelle elite var lærere der ved siden av sitt virke på universitetet, for eksempel Christopher Hansteen og Niels Henrik Abel. På Sjøkrigsskolen i Stavern var senere riksarkivar Christian Lange ansatt som lærer i norsk, historie og religion i over ti år.¹² Krigsvesenets sentrale rolle i embetsstandens øvrighetsstat var konkret og håndgripelig. Krigsskolens monumentale bygning i Tollbodgaten, hovedstadens hovedgate, var landets første offentlige byggverk i 1814; både Stortinget og universitetet måtte i mange år deretter greie seg uten egne hus.

Den norske embetsstanden videreførte altså sin tradisjonelle funksjon som lokale øvrighetsmenn underlagt kongen, men i årene mellom 1814 og 1829 i tillegg underlagt en svensk mann som besatt det norske embetet stattholder. Den opprinnelige svenske tittel, "generalguvernör", ble oppgitt i forhandlingene med Stortinget høsten 1814. Men de fire svenske stattholderes dignitet er et nytt indisium på hvilken vekt det svenske aristokratiet la på den militære beherskelsen av sin nye provins - eller koloni.

"Generalguvernörerna"

De fire svenske menn som i perioden 1814-1829 tjenestegjorde på Sveriges høyeste post i Norge og Norges høyeste embete, var representanter for den absolutte elite i sitt hjemland.

De tre første stattholderne, grevene Hans Henrik von Essen (1814-1816), Carl Mörner (1816-1818) og Johan August Sandels (1818-1827), hadde tidligere vært generalguvernører i svensk Pommern. von Essen og Sandels hadde dessuten stått i spissen for den svenske hær i

Felttoget mot Norge i 1814. von Essen og Baltazar von Platen (1827-1829) deltok i den svenske delegasjonen som forhandlet fram 4. Novembergrunnloven med Stortinget i 1814. Samtlige fire var relativt liberale "1809-års menn". De hadde nemlig tilhørt eller støttet de kuppmakerne som i 1809 hadde erstattet det gustavianske eneveldet med adelig konstitusjonalisme.¹³ Sverre Steen har hevdet at Norges forfatning stod på linje med for eksempel den svenske 1809-konstitusjonen i den forstand at politikere selv i eneveldige stater ikke oppfattet den som noen trussel mot sitt regime.¹⁴ De svenske aristokratene hadde iallfall ikke avgjørende innvendinger mot å akseptere 17. mai-grunnloven av 1814 i og for seg og så lenge den lot seg kombinere med de svenske interesser. De var alle fire tilhengere av politisk-økonomiske reformer i den hensikt å lette samfunnsmessig modernisering. von Essen hadde som generalguvernør i Pommern blant annet fått opphevet livegenskapet. Mörner bidrog som "överståhållare" i Stockholm til moderniserende reformer i den svenske statsadministrasjonen.¹⁵

Alle de fire hadde vært pådrivere for svensk vest-ekspansjonisme. Selve ideologen bak norgespolitikken etter 1809 var von Platen. Etter Karl Johans ankomst til Sverige i 1810, var det von Platen som hadde forfattet det memorandum som stilte Norge på første plass i svensk utenrikspolitikk fram til 1814.

Samtidig var von Platen den fremste av dem som økonomisk reformator. Hans hovedinteresse var å modernisere Sverige ved å bygge samferdselsårer, vannveier og kanaler. Hans livsverk var Göta kanal, som skulle binde Sverige sammen fra øst til vest slik at næringslivet kunne vokse. Sverige skulle ved hjelp av den gigantiske kanalen løftes opp til en industriell stormakt etter at tapet av Finland i 1809 hadde satt sluttstrek for landets militære stormaktsstatus.

Nettopp etter 1809 fikk imidlertid også von Platens vannveier en viktig militær betydning med relevans også for Norge etter 1814. Tapet av Finland hadde forvandlet rikshovedstaden

Stockholm fra en hovedstad i midten av en østersjøbasert stormakt til en grenseby i rikets mest utsatte grensedistrikt. Denne nye militærstrategiske situasjon gjorde det nødvendig å omorganisere det svenske forsvar. For det første måtte sjøforsvaret omstruktureres. Tiden for store havgående krigsskip - linjeskip - var ute for et Sverige som bare skulle forsvare seg mot det Russland som kunne angripe over Østersjøen. I stedet skulle Sverige bare ha et defensivt kystforsvar av små båter som kunne ramme de store og trege russiske seilkrigsskipene. Landmilitærstyrkene skulle straks rømme hovedstaden når russerne kom, og marsjere inn til de sentralsvenske sletter mellom de store sjøene Vänern og Vättern. Herfra skulle den russiske invasjonstyrke slås tilbake og ut i Østersjøen av uthvilte svenske fotsoldater. Dette var den såkalte *centralforsvarsdoktrinen*. Göta kanal var en del av det transportnett som skulle binde Sverige og - fra 1814 - Norge sammen i et gigantisk militærstrategisk forsvarssystem.¹⁶ Norge skulle erstatte Finland, og svensk kontroll over Norge skulle forhindre tofrontkrig. Dessuten kunne norske soldater tjene som forsterkningsstyrker på de svenske sletter.

Den som fra 1812 fikk ordre om å virkeliggjøre programmet *Norge til Sverige*, var den tidligere generalguvernøren i Pommern, von Essen. Etter Kielfreden ble han som nevnt utnevnt til generalguvernør over Norge. Under krigen i august var han kommandør for det armékorps som først rykket inn i Norge.¹⁷ Han ledet forhandlingene med Stortinget om tilpasningen av Grunnloven til den uunngåelige unionen.

Forhandlingene foregikk med svenske okkupasjonsstyrker i landet. 15.000 mann stod i landet da forhandlingene tok til. 600 norske soldater var i svensk fangenskap.¹⁸

Resultatet av forhandlingene, Novembergrunnloven, ble da heller ikke uten videre dårlig fra svensk synsvinkel. Sverige fikk riktignok ikke noe generalguvernørembete i Norge, men måtte nøye seg med det mindre anstøtelige stattholderembetet, velkjent som embetstittel for den danske enevoldskongens representant i

Norge før 1814. Stortinget fikk beholde sin lovgivnings- og bevilgningsrett. Men den kunne forbigås av et militært beordringssystem hvis nødvendig. Fremfor alt reddet Sveriges kommissærer kongens råderett over armeén og krigsflåten, selv om Stortinget sikret seg en viss kontroll over hjemmestyrkene (landvernet) og over finansieringen også av krigsmakten.

Men forhandlingsresultatet - Novembergrunnloven - ble utfylt av en regjeringsinstruks, utstedt den 28. november 1814, som kunne sikre svensk kontroll over statsforvaltningen i praksis.

Et sivilt regime og dets fall 1814-1818

Den instruks von Essen hadde fått da han var blitt utnevnt til generalguvernør, ville ha gjort ham til sivil og militær øverstkommanderende både for et norsk embetsverk og for en norsk folkerepresentasjon. Eidsvollsgrunnloven hadde umuliggjort et utilsørt sivilt kommandoforhold med navn av generalguvernement. I stedet ble altså von Essen stattholder i navnet. I gavnet kunne det ha vært det samme hva slags tittel han hadde fått. Stattholderen var i følge Novembergrunnloven regjeringens formann. Som sådan hadde han dobbeltstemme (§§ 12-14). I regjeringsinstruksene i 1814 og 1820 ble det presisert at stattholderen var "første chef i ethvert af regjeringens departementer". Han skulle personlig kunne lede arbeidet i hvert enkelt departement "naar og saa ofte, han saadant finder for godt". Dessuten fikk han kommando over både hær og marine umiddelbart under Karl Johan - som ble generalissimus for begge rikers krigsmakt.¹⁹ I tillegg ble han kansler for universitetet, en ordning som var støpt etter svensk modell.²⁰

De første svenske stattholderes instruksjoner åpnet med andre ord for omfattende myndighetsutøvelse og kontroll i Norge. De kan minne om Hannibal Sehesteds fullmakter. Som stattholder i 1642 og kommanderende general i Norge i 1644, ble Sehested i kgl. reskript i 1646 av kongen gitt "Magt og Myndighed som Os selv".²¹ I kraft av regjeringsinstruksene av 1814

og 1820 ble von Essen og hans etterfølgere i det minste gitt *mulighet* til avgjørende innflytelse på samtlige av embetsstandsstatens pilarer: krigsvesenet, religionen og administrasjonen - offiserene, prestene og juristene.

Stattholderens overoppsyn med den nye provins synes å ha vært strengt de første årene. Stattholderens sekretariat bestod av 10 mann. Til sammenlikning var det bare 59 stillinger til sammen i landets departementskontorer i 1815. Men allerede fra 1816 ble bemanningen ved stattholdersekretariatet redusert til én sivil medarbeider (Hartmannsdorff).²² Det var imidlertid neppe uttrykk for framveksten av en norsk-nasjonal embetsmannsoffensiv, men heller for en bevisst svensk prioritering av de kontrollerende krefter. Den sivile embetsutøvelsen kunne raskt overlates til et norsk - men ikke mindre lojalt - embetsverk. Stattholderembetet kunne konsentrere seg om de militære reformene med sikte på å harmonisere den norske hær og sjøkrigsmakt med den svenske.

Historikerne har ikke ennå i detalj studert stattholdersekretariatet som en selvstendig del av den norske sentraladministrasjonen. Vi kan derfor ikke med bestemthet si *hvordan* den svenske detaljkontroll over sivilforvaltningen, den byråkratiske og den intellektuelle, ble bygd ned i årene etter 1814.²³ Vi vet at stattholderen frasa seg sin kontrollmulighet over universitetet da kanslerembetet i 1824 ble overlatt til visekongen, altså kronprinsen. Kanslerembetet synes deretter å ha vært et rent seremonielt embete, og prokansleren overtok funksjonen som bindeledd mellom universitetet og regjeringen.²⁴

Når det gjelder formannsvervet i regjeringen, kan vi skille mellom saksbehandlingen og beslutningsprosessen. Om beslutningsprosessen vet vi at grev Wedel Jarlsberg tidlig opparbeidet seg en sterk uformell stilling i kraft av sin dyktighet, og at både von Essen og hans etterfølger Mörner var åpne for norske synspunkt i regjeringskollegiet. Vi har videre indikasjoner på at utskiftningen av Mörner i 1818 var uttrykk for Karl Johans ønske om sterkere svensk kontroll over regjeringen, og at Mørners etterfølger, Sandels,

hadde ambisjoner om å sikre stattholderskapet den lederposisjon i regjeringen som instruksjonen av 1814 forutsatte.²⁵ Og Sandels skal ved flere anledninger i løpet av sin lange embetstid ha forsøkt å tukte regjeringen til underkastelse, i følge en av statsrådene. Også den siste av de svenske stattholderne forsøkte å behandle statsrådene "som skolegutter", i følge samme kilde.²⁶ Når resultatet ble magert fra svensk synsvinkel, så skyldtes ikke det nødvendigvis at en norsk motstandsfront allerede i 1820-årene var blitt så sterk at svenske trusler ikke lenger virket. En likeså nærliggende forklaring på hvorfor det sivile svenske styret i Norge i 1820-årene raskt gled over på norske hender, var for det første at beslutningsprosessene var uoversiktlig og usystematisk i hele Karl Johans regjeringstid. For det andre hadde det sammenheng med at de fire svenske stattholderne i Norge som nevnt var moderniseringens talsmenn - i næringsliv så vel som i statsadministrative spørsmål.

I begynnelsen gikk all korrespondanse mellom det norske og det svenske embetsverket gjennom stattholdersekretariatet. Denne tungvinte saksbehandlingsgangen ble avskaffet av Mørner. Det var den samme Mørner som i egenskap av "överståthållare" i Stockholm reformerte og moderniserte det svenske embetsstyret. Høsten 1817 forslø han å gi de norske sentrale embetsmenn ordre om å kommunisere direkte med sine svenske kolleger i tilsvarende regjeringskontorer. Det ble også gjennomført, og forklarer hvorfor stattholderens sekretariat ble slanket til nesten ingenting.²⁷ Antallet saksnummer i stattholdersekretariatets protokoll skrumpet da også inn til et minimum i årene som fulgte.²⁸ Departementene overtok saksforberedelse og ansvaret for å oversende de norske statsakter til Stockholm. Dette innebærer at fra 1818 mistet stattholderen personlig det daglige og detaljerte overoppsyn med sentraladministrasjonen i Norge.

Avviklingen av stattholdersekretariatet som det byråkratiske norske sentrum var villet og styrt. Det var et nytt steg bort fra det kongelige eneveldet som Mørner og hans kolleger hadde

medvirket til å avskaffe i Sverige i 1809. Det var et skritt i retning en byråkratiserende modernisering av det som i Sverige ble oppfattet som dets nye, vestlige provins, på samme måte som en "statsrådsberedning" ble opprettet i Sverige i 1816 som et saksbehandlingsorgan i sivile saker og uten direkte kongelig medvirkning.²⁹ Både den byråkratiserende reformen i Kristiania og tilsvarende rutinerende tiltak i Stockholm var forsiktige uttrykk for den svenske adelens misnøye med Karl Johans personlige og uformelle statsstyre. Én frukt av moderniseringen var at det svenske militærstyret i Norge i tradisjonell forstand - forstått som et militært regime over administrasjonen - var over i 1818. Det som gjenstod var kontrollen over det norske krigsvesenet. På det området som virkelig betydde noe for Sveriges interesser i Norge, løsnest Sverige imidlertid ikke grepet. Kontrollen over det norske militærapparatet gav ikke Sverige opp frivillig.

Militær tilpasning til Sveriges behov

Krigsmakten var en litt spesiell del av statens forvaltningsapparat. Ordinære militære saker av viktighet skulle saksbehandles via de militære departementer til statsråd. Men de såkalte "egentlige Commando-Sager" skulle i likhet med diplomatiske saker gå utenom denne normale saksbehandlingsprosedyre (Grunnlovens § 28) og direkte fra armeéns og marinens høystkommanderende til kongen. Kongen skulle med andre ord selv avgjøre hvordan det militære maktapparat skulle disponeres i krig og fred. Kong Karl XIII delegerte denne sin myndighet til Karl Johan, som ble utnevnt til generalissimus. Kronprinsen overlot til stattholderen i egenskap av feltmarskalk i den norske krigsmakt å utøve kommandomyndigheten når han selv ikke var i sitt norske rike. Og feltmarskalken hadde til sin militære disposisjon en generaladjutant og en marinekommandant, som mellomledd mellom seg og de militære etater i rene kommandosaker. I tillegg hadde feltmarskalken i egenskap av stattholder de militære departementer, ett for landmilitæretaten og ett for sjømilitæretaten, til

disposisjon for ordinær saksbehandling i militære ikke-kommandosaker, hvilket i praksis ville si budsjett- og personalsaker som ikke involverte militær bruk av det militære apparat. Krigsmakten hadde med andre ord en overflod av sjefer, ikke mindre enn fire norske: En statsråd og en høystkommanderende for hver av de to forsvarsgrener. Alle disse fire norske sjefene for krigsmakten stod under svensk kommando. Og mens stattholderens funksjon som sjef for de øvrige, sivile departementene ble mer og mer teoretisk etter hvert som statens virksomhetsområde vokste og behovene for moderne byråkratiske saksbehandlingsprinsipper økte tilsvarende, så kan vi *a priori* gå ut fra at selve det militære subordinasjonsprinsipp la til rette for styring ved kommando selv når kommandolinjene var uklare. Mens den svenske kontroll over den sivile forvaltning ble svekket, så beholdt Sverige det militære grep i Norge fordi det stemte overens med det gamle svenske programmet for vest-ekspansjon.

Hovedformålet med ervervelsen av Norge i 1814, hadde som nevnt vært militær. Man skulle ha sikkerhet for vestgrensen, og Norge kunne levere reservemanskaper til sentralforsvaret. Den avgjørende test på hvorvidt de første svenske stattholdere lyktes eller mislyktes som "generalguvernører" over Norge, er derfor ikke om de slakket på tøylene som intellektuelle kontrollører på universitetet eller som administrative sjefer i regjeringskontorene. Den avgjørende test var hvorvidt Norges forsvar ble organisert slik at det svarte til Sveriges behov.

Det første svenske behov - å passivisere vestgrensen, kunne tilfredsstilles ved å redusere Norges krigspotensiale. Enkelte svenske militære var inne på tanken om å gjøre kort prosess. En av Karl Johans generaler foreslo våren 1814 "at oppløse den norske armé og danne en ny" slik at man fikk utryddet den "animositet" man kunne merke i hæren.³⁰ Så drastisk gikk man ikke til verks. Det lot seg nemlig ikke kombinere med det andre svenske behovet: Muligheten for å kunne hente ut forsterkningsstyrker fra den vestlige provins under krig. Behovet for en reserve av norsk soldatmateriale tilsa at man

beholdt en selvstendig norsk "Land- og Sø-Magt", som for øvrig Grunnloven foreskrev at landet skulle ha som et selvfølgelig statssymbol (Grunnlovens § 25). De svenske kommissærene som forhandlet med Stortinget i 1814 tok derfor ikke opp noen kamp for å avskaffe det norske militærapparatet. I tillegg til det svenske behovet for krigsmaktspotensiale, hadde de nemlig en felles interesse med den norske embetsstand i å opprettholde en viss militær vaktstyrke mot indre opprør og opptøyer. Dette siste var en selvfølgelig norsk-svensk forståelse i 1814 og senere.

Det svenske programmet for Norge framgår av to dokumenter. I generalguvernør von Essens opprinnelige instruks, den 13. januar 1814, het det at Norges militære styrker skulle reduseres "åtminstone till hälften". Krigsminister Wirsén utdypet i januar 1815 at man ikke kunne regne med noe selvstendig bidrag fra Norge til det felles unionsforsvar. Likevel var Norge en erstatning for Finland fordi unionen innebar bortfallet av faren for angrep på vestgrensen, og fordi et styrket norsk *sjøforsvar* ville innebære en substansiell styrking av Sveriges samlede forsvarsmakt.³¹ Med andre ord: Hæren og landforsvaret skulle reduseres. En norsk marine kunne derimot Sverige ha bruk for.

Dette programmet ble gjennomført av stattholderne von Essen og Mörner, delvis i samarbeid med Stortinget og regjeringen, og delvis som kommandobeslutninger.

Det faste landforsvaret, festningene, ble sterkt desimert. Det skjedde ved at von Essen ga sjefen for de norske ingeniøroffiserene ordre om å utarbeide et festningssystem som var tilpasset de nye politiske realiteter. En rekke skanser ble demolert. Akershus ble beordret nedlagt i 1815. Stortinget ble ikke spurt.³²

Hæren ble halvert i forbindelse med vernepliktsloven av 1816 - fra drøyt 23.000 til 12.000. Her fikk Sverige hjelp av at de norske statsfinansene var så elendige at ethvert spareprosjekt ble vedtatt i Stortinget. Verken bøndene, som tradisjonelt hadde levert soldatmateriellet, eller den sivile del av embetsstanden hadde noen interesse av en sterk hær i en situasjon da

erkefienden var blitt en påtvunget alliert, så lenge man beholdt et lite apparat som kunne beskytte den sosiale orden. Sverige fikk det man hadde behov for, den sosiale vaktstyrken innad i Norge og en militær styrke som kunne supplere Sverige med forsterkningsoldater hvis det skulle knipe.³³

Derimot ble halveringen av hæren kombinert med en plan om gigantisk vekst i sjøforsvaret, nemlig flåteplanen av 1818.³⁴ Den gikk ut på at den framtidige norske krigsflåte skulle omfatte hele 20 havgående linjeskip i tillegg til en rekke mindre seilskip og skjærgårdsfartøyer. Norge ville, hvis alle disse stolte krigsskipene var blitt bygd, blitt verdens tredje største marinemakt, bare med Frankrike og Storbritannia foran seg.³⁵ Men denne planen ble aldri realisert. Den var for dyr. Norge stod statsfinansielt på falllittens rand i årene etter 1814. Noen overhengende trusselscenarier kunne vanskelig påberopes i et internasjonalt regime preget av stormaktens kongress-system, Karl Johans balansepolitikk mellom Russland og England og - altså - av at erkefienden Sverige hadde installert en stattholder med vide myndigheter i Kristiania.

Flåteplanen av 1818 har vært utlagt som uttrykk for at Norge som sjøfartsnasjon hadde behov for en stor marine.³⁶ Men handelsflåten berømte betydning for norsk økonomi hører en langt senere tid til. Norge hadde riktignok vært en betydelig fraktnasjon i den danske nøytralitetens glansdager. Men under etterkrigsdepresjonen etter Napoleonskrigene hadde den norske handelsflåten gått tilbake med 20 prosent, slik at tonnasjen i 1825 var mindre enn i 1815. Først i 1835 hadde tonnasjen igjen nådd 1815-nivå.³⁷ Den storslåtte linjeskipssatsingen i 1818-planen kunne derfor vanskelig sies å ha bakgrunn i et norsk behov.

Initiativet var da også svensk: 1818-planen ble utarbeidet etter ordre fra stattholderen. Først etter at flåteplanens byggeprogram var besluttet gjennomført, ble planen sendt til Stortinget for budsjettmessig behandling. Der stoppet den imidlertid opp. Stortinget protesterte mot en flåteplan som ikke kunne sies å ta utgangspunkt i landets interesser. Enkelte Stortingsmenn

reserverte seg eksplisitt mot tanken om at Norge skulle ha behov for havgående "Erobrings-Fartøier".³⁸ Dermed insinuerte de sin mistro mot den Karl Johanske nøytralitetspolitikken. Historikere helt opp til det siste har festet lit til den som grunnleggelsen av Sveriges nøytralitetspolitikk.³⁹ Men Stortinget var på sporet av nøytralitets-retorikkens realitet.

Den svensk-dikterte flåteplanen av 1818 kan neppe forklares uten å gå til svenske kilder. Planens gigantiske linjeskipsprogram - de 20 havgående seilerne - blir forståelig når den ses i sammenheng med 1820-årenes svenske militære utredninger og unionelle tenkning. Den eneste fienden var Russland. Et russisk angrep over Østersjøen kunne bare møtes med midlertidig tilbaketrekning inn i sentralforsvarssystemet. Den svenske linjeflåte skulle derfor bygges ned og erstattes av en sterk skjærgårdsflåte. Slik var konklusjonen også i den viktigste av de svenske forsvarskomiteéene før 1850, sjøforsvarskomiteéen av 1826, hvor kronprins Oscar og von Platen var sentrale medlemmer. Men komiteéen nøyde seg ikke med den vedtatte defensive sentralforsvarsdoktrinen. Komiteen talte nemlig i tillegg om en "rikets naturlige bundsförvant vid ett krig mot östra grannen".⁴⁰ Denne forbundsfellen var Storbritannia. Den "försvarstillökning ... Riket vunnit" gjennom foreningen "med brödra riket" måtte ses i lys av at Sverige hadde en slik britisk forbundsfelle, skrev komiteéen i 1826.⁴¹

Flåteplanen av 1818 må ses i lys av den svenske revansjismen etter 1809 som von Platen, kronprins Oscar og kretsene rundt dem, var talsmenn for. Sverige skulle i forening med Norge og i allianse med britene kunne foreta et angrep på Russland for å erobre tilbake Finland. En svær norsk linjeskipsflåte skulle sikre forsyningene mens britenes krigsskip var i Østersjøen som Sveriges allierte. Sett i sammenheng med et svensk program for sjømilitært samvirke med britene, får den norske flåteplanen av 1818 mening.

Stortinget hadde med andre ord rett i at flåteplanen av 1818 hadde en skjult dagsorden. Den innebar at Norges marine kunne bli en del

av en allianse med Storbritannia og mot Russland. Det er rimelig at Stortinget var skeptisk til et slikt scenarium og saboterte det ved å påberope seg landets fattigdom. Den økonomiske elendigheten hjalp til med å undergrave det svenske styret over det norske militærapparatet.

Undergravningen av det militære "generalguvernørstyret"

Det svenske militærstyret i Norge forstått som kontroll over såvel den militære som den sivile sektor, ble oppgitt av Mörner i 1818 som en moderniserende administrativ reform av byråkratiet - som en nådesakt av en opplyst hersker. I 1817 - altså i den samme Mörnens dager - presiserte dernest en kongelig resolusjon at prokansleren ved universitetet (som var norsk) skulle fungere på kanslerens vegne som preses i det akademiske kollegium.⁴² Sverige hadde ikke behov for detaljstyring av ånd og byråkrati så lenge de norske militære ressurser var tilpasset det svenske behov. Etter 1818 ble imidlertid også tilpasningspolitikken på det militære området utfordret. Denne utfordringen kom fra Stortinget. Utfordringen var så sterk at en svensk-designet krigsmakt aldri ble virkeliggjort. Selve kontrollen over krigsmaktene falt deretter sammen i to omganger: I 1821 ved Etterstadsamlingen, og i 1829 ved Torgslaget.

Etterstadsamlingen var formelt en norsk-svensk fellesøvelse, men reelt sett en militær maktdemonstrasjon fra Karl Johans side mot Stortinget. Han ble imidlertid støttet av sine norske offiserer i sin sabelrasling. Våpensjefene sendte stattholder Sandels lojalitetserkæringer. Et offisersopprop gikk til avisredaktører som hadde omtalt øvelsen i negative vendinger.

Deres norske administrative sjef, arméminister Motzfeldt var imidlertid alvorlig bekymret for at "militæret ... faar det indfald at bruge magten".⁴³

Offiserenes inngripen mot avisene kan ikke overraske noen som studerer den europeiske reaksjonsperioden etter Wien-kongressen. Offiserenes oppgave var i 1820-årenes europeiske reaksjonsperiode først og fremst knyttet

til den indre ro.⁴⁴ Den storkjeftede patriotismen som preget Stortinget i begynnelsen av 1820-årene stimulerte distanse, ikke forståelse, mellom krigsmenn og Stortingsmenn.

Derimot er det i utakt med europeisk autokratisk tradisjon på begynnelsen av 1800-tallet at arméministeren stusset. Også at armédepartementet nektet å betale regningen for den norske deltakelsen på Etterstad. Arméminister Motzfeldt forlangte nemlig at finansieringen av den norske deltakelsen måtte foregå ved en ekstra bevilgning utenom det budsjett departementet rådde over. Dermed reddet departementet den norske krigsmaktens nasjonale ære ved indirekte å distansere seg fra den svenske militæraksjonen i 1821.⁴⁵ Denne distanseringen går inn i det bildet Sverre Steen har tegnet av Etterstadsamlingens virkninger. Det utilsiktede hovedresultatet var at Karl Johan mistet de norske (sivile) embetsmennenes tillit.⁴⁶ De svenske militære truslene i 1821 svekket stattholderens legitimitet i Norges hovedstad og splittet det norske embetsmannskorpset i en sivil og en militær del, hvor armédepartementet var på sivilistenes side.

Offiserene, som i 1821 oppførte seg som om de støttet svensk militærmakt mot Stortinget, red to hester i disse årene. De var lojale mot stattholderen, arméens feltmarskalk, og mot kongen. Samtidig deltok de yngre offiserene, de som ikke satt i ansvarsfulle stillinger og i umiddelbart subordinasjonsforhold til marskalken, i en profesjonsoppbygging som fikk som konsekvens at et nasjonalt forsvar ble formet med en norsk og ikke bare en unionell korpsånd.

I 1825 ble således Christiania Militaire Samfund stiftet. Det ble arnestedet for et norsk militært tidsskrift (i 1831) og en norsk selvstendig forsvarspolitik straks den siste svenske stattholder var borte. Offiserene ble gradvis norske fordi de bygget sin profesjon og utviklet en profesjonslojalitet i tillegg til den identitet de hadde som kongens menn og svenske offiserers våpenbrødre.⁴⁷

Den avgjørende tilintetgjørelse av det svenske militærstyret i Norge var en følge av Torgslaget i 1829, da soldater slo ned et oppløp på Kristiania

torg den 17. mai. Det var et eksempel på hvor resolutt Europas øvrighet møtte ansatser til folkelig protest mot styre eller samfunnsorden. Det har vært betraktet som lite og ubetydelig fordi det ikke resulterte i et blodbad (Sverre Steen har spøkt det bort som "det mest omskrevne slag i norsk krigshistorie, Havrsfjordslaget ikke unntatt").⁴⁸ Men kavaleriets sjokk kunne her som andre steder lett ha medført både sårede og døde. Aksjonen var verken mindre risikabel for demonstrantene eller mindre heltemodig for kavaleristene enn tilsvarende ordensopprettende aksjoner ethvert annet sted i Europa på begynnelsen av 1800-tallet. De norske militære sjefene som førte kommandoen under operasjonen fikk da også en takkeadresse fra Stockholm for sin innsats. Men denne ble holdt tilbake av den norske regjering.⁴⁹ Det var ingen hemmelighet at kommandanten på Akershus hadde ført kommandoen over kavaleristene. Men det ble glattet over av både de sivile og de militære delene av øvrigheten. Yngre offiserer formidlet det feilaktige bildet at soldater i svensk uniform "ride gjennom gaderne". Via det nettverk av offiserer og øvrighetsmenn som fantes rundt om i landet ble den feilaktige påstand opphøyd til sannhet, at det dreide seg om svenske overgrep mot norske sivilister. Det var med på å undergrave legitimiteten til den svenske stattholder i Norge i så stor grad at embetet ble stående ledig etter at von Platen døde på post høsten 1829. Først i 1836 ble stattholderembetet bemannet på nytt, da med en norsk sivilist uten militær myndighet. Fra 1829 og unionstiden ut stod krigsmakten under norsk militær kommando, bare underlagt kongen.

De norske militære som greide å distansere seg fra Torgslaget den 17. mai 1829, ble stående igjen som norske patrioter. Få år senere deltok de i de 17. mai-festlighetene som irriterte Karl Johan så voldsomt. Dermed økte de forsvarets legitimitet i Stortinget, den bevilgende makt.

Avslutning

1814 har stått sentralt i norsk historieforskning på 1800- og 1900-tallet. Det er en naturlig følge av at statens fødsel fant sted det året. Den sentrale problemstilling i den forbindelse har

vært spørsmålet om denne nasjonalstatlige fødsel var en frukt av en indre utvikling, eller om friheten kom som en gave av heldige internasjonale omstendigheter. To skoler, den "nasjonalhistoriske tradisjon" og Seip-Steen-tradisjonen, har imidlertid hatt det til felles at oppmerksomheten i ensidig grad har vært rettet mot Grunnlovens tilblivelseshistorie og den kampen mellom Stortinget og Karl Johan som i årene etter 1814 stod om tolkningen av denne Grunnloven.⁵⁰ Det har vært tatt for gitt at "embetsmannsstatens" Grunnlov var "en av verdens mest avanserte og demokratiske forfatninger",⁵¹ og at maktutøvelse og administrasjon i denne staten var basert på en rettsstatlig ideologi, særlig karakterisert av en vidt dreven beskyttelse av individuell eiendomsrett (rettsstatsteorien).⁵² Man har fra forskjellige synsvinkler tolket "embetsmannsstaten" som en arena for en norsk kamp om makt og innflytelse (Seip) eller for en norsk-nasjonal politikk for samfunnsmessig vekst for stat og næringsliv basert på idéer om grunnleggende prinsipiell frihet, likhet og sikkerhet (Sejersted).⁵³

Hensikten med den artikkel som her foreligger er ikke å anfekte at den første perioden av unionens norske historie var preget av den norske embetsstanden i styre og kultur, hvor en liberal rettstatstenkning lå til grunn for beslutninger og lovutvikling. Det er videre en realitet at Stortinget de første femten årene etter 1814 førte en nærmest permanent forsvarskrig mot kongemakten, hvor Grunnlovskonservatismen var det viktigste nasjonale våpen ved siden av det potensiale for filibusterpolitikk som lå i Stortingets bevilgningsrett. Ved å fokusere på stattholderembetets plass, funksjon og myndighetsutøvelse særlig på det militære området, kan imidlertid framstillingen av de formative år i nasjonalstatens historie tilføres nyanser.

Det er ikke nytt i norsk historieforskning å fokusere på stattholderens formelle funksjoner. Både Sverre Steen og for eksempel Yngvar Nielsen har berørt de fire svenske stattholderne i flere sammenhenger.⁵⁴ Stattholderens virke synes imidlertid ikke i tilstrekkelig grad å ha vært relatert til Sveriges politiske og militære

behov, det som var unionens utgangspunkt. Embetsstandsregimet i årene fram til 1829 hvilte på en norsk krigsmakt som stod under svensk kommando. Friheten var i 1820-årene betinget av den premiss som statsråd Motzfeldt ekspliserte: "Naar Naboen vil bruge Magt, da bukke vi under."

Gyldigheten av denne premissen kom åpent til syne ved at den første svenske stattholder i Norge opprinnelig var utnevnt til det svenske embetet "generalguverör", en tittel og et embete hvis politisk-semantiske innhold pekte mot en svensk ambisjon om å innføre et kolonistyre i Norge. At "generalguvernör"-embetet ble erstattet med det norske stattholderembetet i forhandlingene mellom Stortinget og Sverige høsten 1814, er først og fremst et uttrykk for svensk målbevisst pragmatisme. Formene var underordnet realiteten. Regjeringsinstruksen av 1814 innførte i realiteten det "generalguvernementet" som var tilsiktet.

"Generalguvernementet" ble omgjort til et norskdominert embetsstandsstyre i sivile saker fra 1818. Nedbyggingen av den svenske detaljkontrollen over det norske sivile forvaltningsapparatet synes imidlertid ikke å ha skjedd etter norsk påtrykk, men var et uttrykk for moderniserende krefter i den svenske statsadministrasjonen.

Derimot holdt Sverige strengt oppsyn med det norske militærapparatet helt til 1829. Arméen ble omorganisert i overensstemmelse med Sveriges behov. Marinen ble forsøkt designet etter det uoffisielle svenske program om en gjenerobring av Finland.

Et studium av de svenske stattholderne i Norge 1814-1829 - "generalguvernørene" - kan illustrere at det norske embetsstandsregimets innmarsj i statsapparatets politiske og administrative deler i årene etter 1814 skjedde på den premiss at de prinsipale svenske interesser i og med Norge ikke kunne bli og heller ikke ble utfordret.

Det gikk drøyt tre år før de norske embetsmennene i sentraladministrasjonen ved en nådesakt fikk kommunisere direkte med det svenske regjeringsapparat uten daglig oppsyn av

stattholdersekretariatet. Det tok hele femten år å nasjonalisere ledelsen av det norske militærapparatet etter den påtvungne unionen i 1814. Det svenske styret over det sivile Norge ble oppgitt fra 1818 som følge av moderniserende tiltak i den svenske forvaltning. Først ytterligere elleve år senere måtte Sverige oppgi sitt grep over Norges militærmakt.

Det var en frukt av et militært overspill i to omganger. I 1821 brukte Karl Johan sin svenske militærmakt til å skremme Stortinget til ettergivelse overfor hans Grunnlovsforslag - han lyktes nesten. Det medførte at unionens militærapparat mistet legitimitet i den sivile delen av den norske embetsstanden. I 1829 kommanderte norske militære under stattholder von Platens overoppsyn norske kavalerister mot sivilister i Kristiania. De norske militære greide imidlertid å velte skylden over på den svenske stattholder, slik at den ettertidige nasjonalhistoriske mytologi har framstilt det norske militærvesenet som passive ordretakere under svensk kommando. Slik ble offiserene norske ved å distansere seg fra sine svenske yrkesbrødre og søke sammen med sine norske sivile standsbrødre. Slik ble det svenske "generalguvernement" avløst av en norsk embetsstandsstat.

***

Forarbeid til artikkelen har vært presentert i prosjekt Norsk forsvarshistorie ved Institutt for forsvarsstudier og på forskningsseminarer ved de historiske institutter ved Universitetet i Oslo og Høgskolen i Stavanger. Eva Jakobsson og Øystein Rian har dessuten levert særlig nyttige innspill.

English summary

The Swedish General Governorship in Norway 1814-29

The founding of independent Norway is traditionally labelled "the regime of [the Norwegian] civil servants", 1814-1884. The paper will argue that a more suitable appellation for the formative years of Norway, 1814-1829, is "the Swedish general governorship".

A study of 19th century military history indicates that Sweden in its role as ruling power tried to govern by military means after seizing the Norwegian Army in the autumn of 1814. Although the occupation forces were withdrawn during 1815, the first military governor of Norway, appointed as Norway was handed over from Denmark to Sweden in the Kiel treaty in January 1814, used his considerable power to transform the Norwegian Army and Navy into military tools for Swedish needs and aspirations. The governor used Swedish military force to overawe the Parliament.

During the 1820s, however, direct Swedish military rule was undermined by Parliamentary, governmental, and even military resistance. In 1829, after the last Swedish governor used military force to quell national sedition, the legitimacy of Swedish military general governorship was undermined for ever.

The paper discusses the rise and fall of Swedish military rule in Norway 1814-1829.

Noter

- ¹Seip, Jens Arup, "Fra embedsmannsstat til ettpartistat, i Jens Arup Seip, *Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays. 2. oppl. Oslo: Universitetsforlaget 1974 [1963], s. 12f. Se også Seip, Jens Arup, Et regime foran undergangen, Oslo: Gyldendal 1965 [1945]; Steen, Sverre, Det frie Norge, bd. 3, Krise og avspenning, Oslo: Cappelen 1954, s. 344.*
- ²Senest i Slagstad, Rune, *De nasjonale strateger, Oslo: Pax 1998, s. 11f.*
- ³Motzfeldt, Peter, *Breve og Optegnelser, Kobenhavn: Gyldendal 1888, s. 123.*
- ⁴I tillegg til embetet i Stockholm, bar bestyrere på de kongelige slott denne tittelen, se Nationalencyklopedin, bd. 17, *Bokforlaget Bra Böcker 1995, s. 381.*
- ⁵Nordisk familjebok, bd. 10, *Stockholm 1909, s. 715.*
- ⁶Seip 1974 [1963], s. 14; Seip 1965, s. 12.
- ⁷Seip, Jens Arup, *Utsikt over Norges historie, bd. 1, Tidsrommet 1814-ca. 1860, Oslo: Gyldendal 1974, s. 63. Seip regner perioden etter 1840 som embetsmannsstatens "klassiske tid", smst., s. 85.*
- ⁸Sejersted, Francis, "Tekst og makt", i *Nytt Norsk Tidsskrift 3/1999, s. 208, 210.*
- ⁹Fulsås, Narve, *Historie og nasjon, Oslo: Universitetsforlaget 1999, s. 40; Slagstad 1998, s. 26.*
- ¹⁰Fulsås 1999, s. 40.
- ¹¹Sejersted 1999, s. 208.
- ¹²Schotz, Johannes, *Den militære høiskoles historie 1817-1917, Kristiania: C. Dahl 1919, s. 231 (om Hansteen og Abel); Dahl, Ottar, Norsk historieforskning i 19. og 20. århundre, 3. utg., Oslo-Bergen-Tromsø: Universitetsforlaget 1976, s. 69 (om Lange).*
- ¹³Se Norborg, Lars-Arne, *Sveriges historia under 1800- och 1900-talen. Svensk samhällsutveckling 1809-1996, Stockholm: Almqvist & Wiksell 1997, s. 80-83; om 1809-"revolusjonen", Björklund, Stefan (red.), *Kring 1809 - om regeringsformens tillkomst, Stockholm: Wahlström & Widstrand 1965; Tersmeden, Fredrik, "Hade Sverige en revolution 1809?", i Knut Arstad (red.), Rapport fra Clio og Mars-seminaret på Forsvarsmuseet 18.-19. oktober 1998. Oslo: Forsvarsmuseet 1999, s. 37-57.**
- ¹⁴Steen 1954, s. 335.
- ¹⁵Svenskt biografiskt lexikon, bd. 14, s. 576-583 (om Essen); smst., bd. 26, s. 315f (Mörner).
- ¹⁶Smst., bd. 29, s. 353-358 (om Platen); Strömbäck, Lars, *Baltzar von Platen, Thomas Telford och Göta kanal, Stockholm/Stehag:*

Symposium Graduale 1993, s. 160-165 og passim (om kanalen som økonomisk moderniserings- og utviklingstiltak); om sentralforsvarsdoktrinen, se Cronenberg, Arvid, "Från Karlsborg till Boden. Tillkomsten av Bodens fästning mot bakgrund av tidens operative teori, i Boden. Fästningen. Garnisonen. Samhället, Västerвик: Kungl. Bodens artilleriregiments historiekommitté 1990, s. 31-34; Norberg, Erik (red.), Fädreneslandets försvar. Kungl. Krigsvetenskapsakademien 1796-1996, Stockholm: Atlantis 1996, s. 107.

¹⁷Norsk biografisk leksikon, bd. 3 (1926), s. 598; om Mörner, se Svenskt biografisk leksikon, bd. 26, s. 315f.

¹⁸Tingsten, Lars, "Från konventionen i Moss til den svensk-norska riksakten", i [Svensk] Historisk Tidskrift 1927, s. 235; Øy, Nils E., Mot Onsøy 1814, Onsøy: Munin Forlag 1991, s. 164f.

¹⁹Maurseth, Per, Sentraladministrasjonens historie, bd. 1, 1814-1844, Oslo: Universitetsforlaget 1979, s. 75f, 216.

²⁰Morgenstjerne, Bredo, Det Kongelige Fredriks universitet 1811-1911, bd. 1, Oslo: Aschehoug 1911, s. 80.

²¹Anker, C. J., Biografiske data om 330 norske, norskfødte eller for nogen tid i den norske armé ansatte generalspersoner, 1628-1885, Kristiania: Cammermeyer 1885, s. 234f.

²²Karl Johans brev till Riksståthållaren Mörner 1816-1818, utg. Sofie Aubert Lindbæk, Stockholm: Norstedts 1935, s. IV (om stattholdersekretariatet); Höjer, Torvald, Carl XIV Johan, bd. 3, Konungatiden, Stockholm: Nordstedt 1960, s. 171 (om bemanningen i sentraladministrasjonen), jfr: Maurseth 1979, s. 157 (om bemanningen sommeren 1814 og etter 1818).

²³Stattholderens forstestatsrådsfunksjon er overfladisk dekket i Maurseth 1979. Heller ikke de foreliggende framstillingene av universitetets historie kan sies å ha undersøkt stattholderens funksjon som kansler, selv om Morgenstjernes framstilling er svært detaljert, Morgenstjerne 1911 og Collett, John Peter, Historien om Universitetet i Oslo, Oslo: Universitetsforlaget 1999.

²⁴Collett 1999, s. 40; Morgenstjerne 1911, s. 80.

²⁵Maurseth 1979, s. 91.

²⁶Steffens, Haagen Krog, Den norske centraladministrationens historie 1814-1914, Kristiania: Stenersen 1914, s. 30f.

²⁷Protokoll fra statsråd 4/11-1817, vedlegg til kunngjøring fra Indredepartementet 24/10-1899, Bernadotteska familjarkivet, Stockholm, Oscar

Ils arkiv, Unionsfrågan: Bilagor til de norska memoarerna, vol. 107; Mörner til Hans Majestet, Christiania 20/10-1817, Riksarkivet, Oslo, privatarkiv 40, pakke nr. 1, kopibok 1817 ("utgående skrivelser"); Kgl. res. 4/11-1817, Riksarkivet, Oslo, Statssekretariatets arkiv, Love etc.; Love, Anordninger, Kundgjørelser, aabne Breve, Resolutioner m.m., der vedkomme Kongeriget Norges Lovgivning og offentlige Bestyrelser, utg. Peter Vogt et al., bd. 2, 1817-1819, s. 122f. Takk til førstearkivar Ole Kolsrud, som har hentet fram norsk materiale på dette punkt.

²⁸Opplyst av Ole Kolsrud.

²⁹Carlsson, Sten & Jerker Rosén, Svensk historia II. Tiden efter 1718, Stockholm: Bonniers 1961, s. 339. Opprettelsen av "statsrådsberedningen" var et forsiktig, første og lite skritt på en langsom profesjonaliserende modernisering av den svenske sentraladministrasjonen, og dermed ett lite uttrykk for den maktkamp mellom Karl Johan og hans svenske regjering som preget unionstidens tidligste svenske historie. Se Höjer, Torvald, Carl XIV Johan, bd. 2, Kronprinstiden, Stockholm: Nordstedt, s. 398-401 og passim om denne maktkampen.

³⁰Maseng, Einar, "Den norske hær 1814-1914", i W.C. Brøgger et al. (red.), Norge 1814-1914, Kristiania: Cammermeyer 1914, s. 245.

³¹Alin, Oscar (utg.), Hans Järtas och G. F. Wirséns brevväxling år 1814, Stockholm: Nordstedt 1897, s. 37f.

³²Se Berg, Roald, Nasjon – union – profesjon. Forsvaret på 1800-tallet, IFS Info 4/1998, s. 10; Grüner, H., Beretninger om Norges Befæstninger, Christiania: Johannes Bjørnstads Bogtrykkeri 1902.

³³Se Berg 1998, s. 10f; Christophersen, Bjorn, Vårt forsvars historie. En oversikt fram til 1940, Oslo: Gyldendal 1978, s. 92.

³⁴Sparre, C. (red.), Norges sjøforsvar 1814-1914, Kristiania: Aschehoug 1914, s. 258f.

³⁵Dette framgår av et meget omfattende tabellverk i Glete, Jan, Navies and Nations. Warships, Navies and State Building in Europe and America, 1500-1860, bd. 2, Stockholm: Almqvist & Wicksell 1993.

³⁶Sparre (red.) 1914, s. 258, Dahl, Tore Prytz, "Sjømaktsdoktrinene og den norske marinen", i Roald Gjelsten (red.), Verktøy for fred. Sjøforsvaret og sikkerhet i 90-årene, Oslo: Cappelen/Europa-programmet 1993, s. 60.

³⁷Bergh, Trond et al., Norge fra u-land til i-land. Vekst og utviklingslinjer 1830-1980, Oslo: Gyldendal 1983, s. 109f; Pryser, Tore, Norsk

historie 1814-1860. Frå standssamfunn mot klassesamfunn, Oslo: Samlaget 1999, s. 88f.

³⁸Stortingsforhandlinger 1821, bd. 5 (august), s. 158.

³⁹Kaartvedt, Alf, "1814-1905. Unionen med Sverige", i Bjørge, Narve et al., Norsk utenrikspolitikk historie, bd. 1, Selvstendighet og union. Fra middelederen til 1905, Oslo: Universitetsforlaget 1995, s. 245f; se også Carlsson, Sten & Torvald Höjer, Den svenska utrikespolitikens historia, bd. III: 1-2, 1792-1844, Stockholm: Nordstedt & Söner 1954, s. 258f.

⁴⁰Riksarkivet, Stockholm, Krigsexpeditionen, Statsrådsprotokoll, AIV: 94 (april-juli 1826), Protokoll, statsråd 6/6-1826, sak 13, "Committeradet i och för Rikets försvar till sjös".

⁴¹Smst.

⁴²Morgenstjerne 1911, s. 62f.

⁴³Motzfeldt 1888, s. 323.

⁴⁴Gat, Azar, The development of Military Thought: The Nineteenth Century, Oxford: Clarendon Press 1992, s. 4, 53.

⁴⁵Krigsarkivet, Stockholm, Övningsläger, vol. 7, Etterstad 1821, No 293. 5/9.

⁴⁶Steen 1954: 266.

⁴⁷Se Berg 1998.

⁴⁸Steen, Sverre, Det frie Norge, bd. 5, Konge og storting, Oslo: Cappelen 1962, s. 152ff.

⁴⁹Lindbæk, Sofie Aubert, Hjemmet paa fæstningen. Af aubertske papirer, Kristiania: Aschehoug 1912, s. 103f (Johan Aubert til Frans Aubert, 24/7-1829).

⁵⁰Se Supphellen, Steinar (red.), Studier i norsk historie omkring 1814. Ein nasjon stig fram. Norske historikere i utvalg IX, Oslo: Universitetsforlaget 1983; Storsveen, Odd Arvid, "1814 som historisk problem - et omriss", i Oddvar Vasstveit (utg.), Norge som selvstendig stat? Et anonymt skrift fra 1814, Oslo: Riksarkivet 1996, s. 5-31; Ottar Dahl 1976, s. 266-268.

⁵¹Sørensen, Øystein, "Ernst Sars' teori om 1814 - et forsvar verdi?", i Historisk tidsskrift 4/1987, s. 471.

⁵²Sejersted, Francis, Demokratisk kapitalisme, Oslo: Universitetsforlaget 1993, s. 255, se også Sejersted, Francis, Demokrati og rettsstat, Oslo: Universitetsforlaget 1984.

⁵³Dyrvik, Ståle & Ole Feldbæk, Aschehougs Norgeshistorie, bd. 7, Mellom brødre 1780-1830, Oslo: Aschehoug 1996, s. 168.

⁵⁴F. eks. Steen 1954, s. 240 (von Essen og Sandels), Nielsen, Yngvar, Grev von Platens Statholderskab 1827-1829, Kristiania: Malling

1875; Nielsen, Yngvar, Norges historie efter 1814, bd. 1, 1815-1822, Kristiania: Selskabet for Folkeopplysningens Fremme 1882.

IFS Info - tidligere utkommet:

1991:

1. Div. forfattere: Perspektiver på Norges sikkerhet.
2. C. Archer Security Options for Denmark.
3. Div. forfattere: Perspektiver på Sveriges sikkerhet.
4. O. Riste De Gaulle, Alliances, and Minor Powers.
5. T. Huitfeldt, T. Ries, & J.K. Skogan Sovjet i nord etter CFE.
6. R. Kristiansen Norsk forsvarsindustri ved en skillevei?
7. T. Ries Consequences of START for the Nordic Region.
8. N.A. Røhne Norwegian Attitudes Towards the Briand Plan.

1992:

1. O. Riste Postwar security: Universal or regional?
2. R. Tamnes Norges hemmelige tjenester under den kalde krigen. Et sammenlignende internasjonalt perspektiv.
3. L. Shevtsova August 1991. The attempted coup and its consequences.
4. T. Kristiansen Det fjerne og farlige Baltikum. Norge og det baltiske spørsmål 1918-1922.
5. O. Riste Eit 'minimumsforsvar' for Norge? FK90 og spørsmålet om alliert assistanse.
6. O. Wicken Kald krig i norsk forskning.
7. K. Hirsch Den norske klagesaken mot Tyrkia i 1982.

1993:

1. F. Liland Culture and Foreign Policy. An introduction to Approaches and Theory.
2. R. Tamnes Penetrasjon og polarisering. Nordområdene i et historisk perspektiv.
3. H. Sjursen Gamle problemer i ny klesdrakt? EFs utvidelsesproblemer i 1990-årene.
4. W. Wladyka Fortidens skygger i polsk politikk. Reformprosessens utfordringer etter valget.
5. K.E. Eriksen & H. Pharo Norway and the Early Cold War: Conditional Atlantic Cooperation.
6. E. Løchen Norges møte med Europa, 1950-1964.
7. M. Berdal United Nations Peacekeeping at a Crossroads. The Challenges of Management and Institutional Reform.